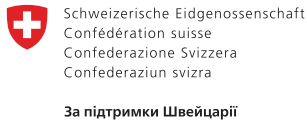

ДІАЛОГ ДЛЯ ВІДБУДОВИ

Цю публікацію підготовлено в межах проєкту «Збереження інклюзії та соціальної єдності в Україні: адаптація та відновлення у відповідь на війну» реалізується ГО «Інститут миру і порозуміння спільно» з Ініціативою за мирні зміни за підтримки Федерального департаменту закордонних справ Швейцарії. Думки, зауваження, висновки або рекомендації, викладені в цьому документі, належать авторам і не обов'язково відображають позицію чи політику Федерального департаменту закордонних справ Швейцарії та уряду Швейцарії.

Publication prepared within the project “Maintaining inclusion and social cohesion in Ukraine: Adaptation and recovery in response to war” is implemented by the Institute for Peace and Common Ground together with the Peaceful Change Initiative with the support of the Swiss Federal Department of Foreign Affairs. The views and ideas presented herein are solely those of the author(s) and do not reflect the stance or policies of Swiss Federal Department of Foreign Affairs and Swiss government.

Автори:

Альона Горова – голова правління ГО ІМіП,
фасилітаторка та медіаторка з міжнародним
досвідом, експертка з організаційного розвитку.

Максим Єлігулашвілі – експерт ГО ІМіП,
фасилітатор діалогів і дослідник.

Дар'я Белінська – проєктна менеджерка ГО ІМіП,
фасилітаторка діалогів і тренерка.

Арьє Мора – редактор.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Потреба у відбудові та відновленні	4
Голос та якісне залучення громади – передумова якісної відбудови та сталого майбутнього	5
Діалог як інструмент.....	6
ЩО ТАКЕ ДІАЛОГ ТА НА ЧОМУ ВІН ЗАСНОВАНИЙ	8
Визначення та особливості.....	8
Місце діалогу серед способів залучення громад	10
Діалог та eDem.....	12
Принципи та правила діалогу.....	13
КОЛИ ВАРТО ПРОВОДИТИ ДІАЛОГ	15
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПІДГОТОВКА ДО ДІАЛОГУ	17
Визначення фасилітатора та інших ролей осіб, що задіяні у процесі	17
Аналіз ситуації та мапування залучених у неї сторін.....	19
Запрошення учасників	20
Формулювання теми діалогу, його плану та наповнення	20
Фіналізація логістичних та організаційних питань	21
ПРОВЕДЕННЯ ДІАЛОГУ	22
ПІСЛЯ ДІАЛОГУ	23
ВИСНОВОК	24

ВСТУП

ПОТРЕБА У ВІДБУДОВІ ТА ВІДНОВЛЕННІ

З 2014 року громади по всій Україні були змушені адаптуватись під нову реальність: **необхідність реагувати на виклики війни та проводити комплексні реформи різних сфер життя**. Після повномасштабного вторгнення, масштаб викликів зріс в рази, відповідно зросли й потреби в узгоджені та синхронізації дій різних суб'єктів, залучених до цих процесів та ще й у вкрай складних психологічних умовах.

Відновити зруйноване та пошкоджене майно, створити нові та переосмислити наявні складові транспортної, соціальної, економічної інфраструктури. Зміни у складі та кількості населення, можливостей економічного розвитку, потреба у забезпеченні захисту та підтримки нових вразливих верств населення – перелік не є вичерпним. Реагування на кардинальні зміни та пошкоджені зв'язки всередині громади під впливом окупації та оновлення складу населення. Впливає не лише війна, але й інші фактори: зміни клімату; відхід від одних та поява нових засобів виробництва і технологій, зміна економічних та виробничих ланцюгів тощо. Необхідно створювати нові умови не лише для успішної протидії нападу, виживання, але й для розвитку громад, із урахуванням цих змін.

Один із яскравих прикладів таких трансформацій – населені пункти Донбасу. Регіон, насиченого видобувними шахтами зіштовхнувся із цими викликами у повній мірі¹. Потреба переосмислити життя міст виникла як через початок війни у 2014 році, так і з огляду на заявлену загальну тенденцію поступового зменшення рівня використання вугілля світовою економікою. Водночас ідеї відходу від вугілля, яке допомагало виживати в умовах атак на енергетичну інфраструктуру, теж викликали все більше питань. Зрештою, трансформація в бік “зеленої” енергетики так чи інакше станеться, і вже є частиною ініціатив з відбудови України, а також частиною євроінтеграційного плану для України. Однак такі пропозиції є дуже чутливими для мешканців громад. Адже йдеться про кардинальні зміни у їхньому способі життя, ризик втратити дохід та опинитись у стані невизначеності.

Щоб допомогти громадам відбудуватись, країни-партнери, міжнародні інституції, донори та держава вже сьогодні, залучаючи місцеве населення ініціюють, фінансують та впроваджують числені проекти, не чекаючи завершення війни. Така вкрай необхідна підтримка може принципово змінити майбутнє громад: не лише задовольнити нагальні потреби, але й задати довгостроковий вектор розвитку, навчивши спільно приймати складні рішення необхідні для виживання та відновлення.

1 Детальніше читайте у матеріалі “Ластівка, що летить угору. Що чекає на шахти Донбасу після війни?”

<https://grnt.media/special-project/shho-chekaye-na-shahty-donbasu-pislya-vijny/>

Ми в Інституті миру і порозуміння (ІМІП), віримо, що ці програми – можливість відбудувати не лише інфраструктуру, але й сприяти відновленню самих членів громади, їхньої стійкості та взаємодії між жителями, які допомогли зреагувати на вторгнення та втримати країну навесні 2022 року. Посилити соціальні зв'язки, налагодити комунікацію між різними групами населення, як-от місцевими та новоспеченими мешканцями, що приїхали у населені пункти внаслідок війни, допомогти останнім інтегруватися, втримати контакт та відчуття залученості з тими, хто, рятуючись від Росії, виїхав з громади. Сприяти вирішенню проблемних питань: тих, що завжди були у громадах, а також – що з'явилися вже після повномасштабного вторгнення. Надихнути спільноти розвиватись, навіть в умовах війни та значного психологічного навантаження.

Саме такий підхід максимізує користь та позитивний вплив програм відбудови для громад. Зробити школи, які діти захочуть відвідувати; місця дозвілля, де люди зцілюються та знаходять підтримку; ініціативи соціального та економічного розвитку, які дійсно мотивують громадян вкладати в себе, а також у свої громади. Створювати громади, які зростатимуть, бо туди повертаються ті, хто поїхав, а також приїжджають нові люди.

ГОЛОС ТА ЯКІСНЕ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДИ – ПЕРЕДУМОВА ЯКІСНОЇ ВІДБУДОВИ ТА СТАЛОГО МАЙБУТНЬОГО

Щоб наблизитись до цього ефекту, насамперед необхідно дійсно зрозуміти потреби та думки членів громади: їхні проблеми, бачення життя та функціонування. Адже на нас чекають потенційно складні розмови про облаштування життя вже зараз, узгодження процесів “притирання”, життя в фактично нових демографічних реаліях, а також вибудовування рішень про майбутнє в умовах кардинальної невизначеності. Це апіорі неможливо без контакту і довіри між різними групами та населенням загалом. Без взаємодії не вийде ідентифікувати найбільш актуальні запити та реалізувати проекти, які дійсно їх задовільнятимуть. Можливість бути почутим та долучитись до відбудови також впливає на вмотивованість її членів дійсно брати участь в ініціативах, що впроваджуються. Зрештою, саме громадам втілювати в життя та користуватись результатами проектів з відбудови. Тому вони мають бути якісно залучені у процес планування цих ініціатив.

Вже протягом 25 років ми допомагаємо спільнотам та громадам знайти спільну мову, вирішити нагальні та довгострокові проблеми і знайти нові можливості для розвитку. За цей час, і особливо після 2014 року, ми часто працювали з комплексними та чутливими темами, які потребують ретельного підходу, зрозумілих і “простих” рішень. Зокрема, з допомогою діалогу та пов'язаних інструментів сприяли формуванню бачення формату і перебігу процесів реінтеграції звільнених територій та людей з окупованих територій, напрацюванню протоколів взаємодії між медиками і населенням в перший рік пандемії, узгодженню справедливого для громади і всіх зацікавлених сторін розподілу украї обмежених ресурсів в умовах масштабної війни.

У цих процесах для нас важливо не впустити те значення та наслідки, які обговорюване рішення, може мати для громади. Впевнитись, що, наприклад, обговорення та впровадження програми з відбудови врахує контекст життя громади, принесуть розвиток, відновлення та допоможуть людям, які пережили травмуючий, стати сильнішими та більш згуртованими. Для цього критично важливо якісно залучити громаду та її членів до процесу, щоб якомога краще зрозуміти їхні потреби, інтереси та середовище, яке їх оточує.

ДІАЛОГ ЯК ІНСТРУМЕНТ

На нашу думку, незамінним інструментом у цьому процесі є **фасилітований діалог**. Саме діалог дає змогу провести глибоке, всестороннє обговорення, яке буде інклюзивним, конструктивним, і дозволить комплексно подивитись на проблему, щоб знайти найкраще рішення для всіх.

Експерти та фасилітатори Інституту миру і порозуміння (ІМІП) допомагали громадам з різних куточків України проводити діалоги задля вирішення різноманітних проблем:

- Організація патрулювання в населеному пункті за участі місцевих мешканців, поліції, ветеранів АТО, а також налагодження відносин між ними та сприяння реінтеграції ветеранів АТО;
- Деескалації гострого конфлікту щодо впровадження закону “Про освіту” в контексті мови викладання в населених пунктах, де викладання переважно відбувалось мовами національних меншин; налагодження комунікації між представниками громади, ОМС, Міністерством освіти і науки України та місцевими освітянами²;
- Розроблення програм та заходів безпеки в громадах, суміжних із регіонами, де ведуться бойові дії;
- Налагодження взаємодії між внутрішньо-переміщеними особами та приймаючою громадою;
- Розробка різнорівневих програм та інтервенцій направлених на стабілізацію звільнених територій та реагування на повномасштабне вторгнення: від кроків з відбудови на Чернігівщині; пошуку опор нової ідентичності, що має допомогти з комплексними програмами відновлення для Херсонщини; налагодженням стосунків та довіри між розірваними війною шкільними колективами Мелітополя; до програм, спрямованих на згуртування громад, населення яких суттєво змінилось внаслідок переміщення людей на Тернопільщині; адаптації системи освіти Чернівців до роботи в нових умовах, коли змінився демографічний склад, бракує місць у закладах, які ще й трансформувались у прихистки для ВПО.

2 Детальніше читайте у матеріалі “Діалог у громадах: Рекомендації для органів місцевого самоврядування”. Інститут Миру і Порозуміння, 2018
<https://issuu.com/ipcg/docs/imip-dialoge-print>

Це лише деякі з прикладів. Однак вони демонструють, що діалог можна використовувати для пошуку відповідей на питання з різним рівнем гостроти, контроверсійності, а також характеру задач.

Наш досвід свідчить, що доволі часто на рівні і громад і міністерств може відбуватись певне змішування, неточності у розрізненні застосованих інструментів. Допомгти тут може виділення поняття “діалог” і “діалоговий підхід”. Діалоговий підхід за змістом ширший, бо включає в себе застосування інструментів діалогу і його принципів для забезпечення процесу інклюзивного обговорення, планування, аналізу чи прийняття рішення. Наприклад під час стратегічних сесій, публічних консультацій чи інших партисипативних заходів.

Безпосередньо ж Діалог може бути застосований до сенситивних і складних процесів, де фасилітатору необхідно працювати не тільки з різними думками, а й досвідами, багато інвестувати часу та зусиль у побудову довіри та стосунків всередині групи, повертаючи їм спроможність інколи навіть просто знаходитись разом у спільному просторі, плавно перетворюючи їх з антагоністів у союзників в процесах розв'язання тієї проблеми, яка спровокувала конфлікт. Тому метою діалогу не обов'язково має бути досягнення домовленості, а й покращення взаєморозуміння ти відносин між учасниками. Слідування принципам діалогу є обов'язковим для результативності таких процесів.

Так, діалог застосовувався у Великоберезовицькій громаді для напрацювання довіри та зв'язків між новоприбулими та постійними мешканцями громади, через проговорення досвіду дій під час повномасштабного вторгнення РФ та мовних, культурних розбіжностей що епізодично виникають. А ось у Киїнці діалого-ініціативною групою застосовувався більше діалоговий підхід у серії заходів та публічних консультацій, присвячених відбудові громади після завершення активних бойових дій, коли лінія зіткнення проходила фактичну по цьому населеному пункту.

Такий розподіл є досить умовним і радше демонструє, що інструменти діалогу можуть застосовуватись в рамках окремого процесу, а також інтегруватись в інші форми обговорень чи прийняття рішень щодо питань із різним тематичним фокусом, рівнем складності та чутливості.

Цим посібником ми пропонуємо діалог як інструмент для відбудови та відновлення. Хочемо показати не лише в теорії, а й на прикладах з практики, що коректно побудований та проведений діалог може суттєво допомогти визначитись із тим, яким насправді має бути наповнення програми з відбудови, і як її потрібно впроваджувати.

ЩО ТАКЕ ДІАЛОГ ТА НА ЧОМУ ВІН ЗАСНОВАНИЙ

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Термін, який ми часто вживаємо в звичайному житті, тут має більш специфічне значення. В нашому випадку це не просто процес обміну думками між двома та більше співрозмовниками.

Діалог – підготовлене, організоване групове обговорення. Воно відбувається за допомогою ведучого – фасилітатора – і націлене на пошук порозуміння та покращення стосунків між учасниками. А тому передбачає рівну можливість учасників висловлюватись та брати участь.

Знаємо, що в Україні є плутанина щодо підходів до визначення та застосування діалогу. Тому ІМІП спільно з ключовими експертами у сфері розробили “Стандарти діалогу: визначення та принципи”³. Базуючись на яких були напрацьовані вже рекомендації для органів місцевого самоврядування “Діалог у громадах”⁴. Сьогодні ці матеріали адаптуються до застосування в умовах вже повномасштабного вторгнення РФ.

На відміну від звичайного обговорення, діалог як інструмент відбувається не спонтанно. Він організовується за результатами аналізу доцільності використання такого методу, визначення залучених сторін та інших аспектів. Формуються цілі, очікування, структура та формат проведення діалогу. Діалог також може бути як одноразовим обговоренням, так і цілою низкою комбінованих зустрічей та заходів. Ми використовуємо поняття “діалог”, маючи на увазі комплексний процес.

3 Детальніше читайте у матеріалі “Стандарти діалогу: визначення та принципи”. Інститут Миру і Порозуміння, 2018.

http://ipc.org.ua/upload/resursi/IMIP-dialogue--Standards-24_03_18.pdf

4 Детальніше читайте у матеріалі “Діалог у громадах: рекомендації для органів місцевого самоврядування”- Інститут Миру і Порозуміння, 2018.

<https://issuu.com/ipcg/docs/imip-dialogue-print>

Таке обговорення означає залученість різних учасників. Вони можуть представляти різні групи, мати спільне або ж зовсім різне бачення ситуації, а також можливих шляхів вирішення наявних проблем.

Прикладом тут може слугувати наш досвід роботи з розбудови потенціалу громад Донецької та Луганської областей щодо розробки та реалізації місцевих програм з безпеки. Ключовою проблемою було визначити, хто саме і на якому етапі має бути залученим. Адже безпека є комплексним явищем з різними складовими, а близькість окупованих території та загрози від РФ – один з найсуттєвіших факторів, що лише посилює наявні безпекові ризики.

Спочатку разом з місцевими командами ми були дещо приголомшені кількістю представників різних установ та організацій, які з огляду на свої повноваження та задачі в роботі мали б бути включені у процеси обговорення безпеки. І це без представників громади, ініціативних груп чи окремих осіб. Але інструменти діалогового підходу допомогли визначити як зацікавлених, так і відповідальних осіб, погодити ступінь та етапи залучення, ролі та зони відповідальності. Фактично інструмент допоміг впорядкувати наявний хаос та побудувати процес, за якого можна було поетапно та, головне, з реальним залученням всіх зацікавлених сторін, починати вирішувати комплексну проблему.

Особливо важливим була спільна робота з місцевими експертами, що допомагало розвивати їхній потенціал застосовувати фасилітаційні інструменти вже не тільки для розробки, але і згодом на етапах подальшої реалізації безпекових програм. Від зовнішнього експертного залучення ми спільно дійшли до того, що місцеві громади самі можуть скеровувати та реалізовувати цей процес. Можливість опанувати та згодом самостійно використовувати діалог та самофасилітацію допомагає громадам підвищити їхню суб'єктність та агентність. Це одна з причин, чому ми підтримуємо ці інструменти як спосіб розвитку потенціалу. А також пропонуємо та допомагаємо місцевим активістам, експертам, органам самоврядування працювати з ними⁵.

У громад, особливо тих, що прямо постраждали від та зазнали значної шкоди від війни, часто виникає потреба у відновленню одразу **за кількома напрямками**. Сюди входять як різноманітні інфраструктурні потреб, так і необхідність у відновленні самих мешканців населеного пункту. Київська громада Чернігівської області опинилась саме в такій ситуації. Працюючи з ініціативною групою громади, ми також звернулись до діалогових практик.

Під час активних бойових дій в лютому-березні 2022 року, громада зазнала значних ушкоджень внаслідок масованих обстрілів з боку російських військ. Пошкодженою була майже вся інфраструктура. Багато хто з мешканців втратив родичів, близьких людей та домівки. Після того, як сили ЗСУ відігнали російські війська, життя та інфраструктура почали відновлюватись. Прихисток там також знайшли близько ста вимушено переміщених осіб. Поступово з'явилося стійке бажання відновити громаду та згуртувати її мешканців.

⁵ Детальніше читайте у Методичному посібнику для громад "Самофасилітація безпеки у громаді" - 2021.

<https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/самофасилітація-безпеки-у-громаді>

Місцеве населення не демонструвало значної активності у житті громади, мали низький рівень довіри до ОМС. На початку проекту прослідковувалась низька соціальна згуртованість та значний рівень напруги. Відповідно, важливо було активізувати жителів, збільшити рівень їхньої залученості та адресувати те, що призводить до наявного в них стану. Як особистого, так і по відношенню до життя громади.

Разом з ініціативною групою, використовуючи діалог як інструмент, ми провели низку обговорень. Під час них змогли виявити найбільш актуальні проблеми та потреби, зокрема такі категорії: дозвілля, гуртки, сортування та вивіз сміття, освітлення, соціальні пільги для дітей в громадському транспорті. Визначили їхню пріоритетність та той напрямок, з якого можна почати вже зараз. Почати вирішили із якісного дозвілля для дітей та молоді. Інші ж напрямки включили до Програми комплексного відновлення громади. Зрештою було проаналізовано потреби у цій сфері залучених акторів, сформовано план активностей та залучено кошти на впровадження додаткових активностей. У процесі вдалось і підвищити залученість громадян до вирішення питань, що є важливими для них. Також вдалось покращити відносини між жителями та ОМС, завдяки можливості відкрито та безпечно проговорити питання, зрозуміти іншу сторону та знайти спільне рішення.

Звичайно, це лише частина шляху. Однак завдяки проведенню діалогу, громаді вдалось краще зрозуміти потреби її членів, віднайти серед цілої низки проблемних питань те, над яким вони готові працювати тут і зараз, і зрештою зрушити з точки розгубленості та браку мотивації. Без проведення обговорень та реального залучення представників громади, фокус відбудови міг бути іншим. Може й актуальним загалом, але обраним не в той час, впровадженим не у той спосіб, який допоможе громадянам найбільше, і сприятиме їхньому особистому та соціальному відновленню.

МІСЦЕ ДІАЛОГУ СЕРЕД СПОСОБІВ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАД

Впровадження програм з відбудови часто супроводжується громадськими слуханнями, спілкуванням із органами місцевого самоврядування, або ж проведенням опитувань. Але здебільшого вони можуть лише забезпечити функцію інформування. Переважно сторони дізнаються про бачення один одного, але безпосереднього залучення не відбувається через обмеження самих інструментів. Безумовно, такі методи мають свої переваги, однак і відповідні недоліки, зумовлені природою цих інструментів, а також реаліями життя українських населених пунктів, ба більше – в умовах триваючої війни.

► **Органам місцевого самоврядування** може бракувати розуміння думки мешканців. Причини можуть бути різні. Не вистачає часу, ресурсів, або ж політичної волі, щоб проводити регулярні обговорення, особливо що стосуються окремих складових розбудови населених пунктів. Демографія також активно змінюється: люди лишають міста та села, але також з'являються нові мешканці. Відповідно, змінюються потреби та інтереси членів громад, за якими часто не встигають голови ОМС.

- ▶ **Громадські слухання** часто мають формальний характер, а також суттєво обмежені у можливості реальної участі для громадян. Зокрема – висловити свою думку, озвучити суперечливі питання, або ж обговорити окремі деталі пропозицій.
- ▶ **Опитування** мають схожу проблему та ще меншу можливість зворотного зв'язку. Вони не передбачають обговорення та обміну думок, що звужує можливість учасникам зрозуміти нюанси проблеми, а також не сприяє налагодженню контакту. Громадські слухання та опитування також вразливі до суттєвого оновлення складу громади внаслідок переміщення людей, що рятувались від російської армії. Як узгодити їх запит один з одним, коли їх досвід життя під час війни можуть бути кардинально різними, а якісного процесу обміну думок немає?

Окрім того викликом для такого роду спілкування може стати і різна ступінь травматизації внаслідок війни, відстань, якою можуть бути розділені члени громади. Це особливо стосується сіл та міст, що потрапили під окупацію, або розташовані близько до лінії фронту. Чи можемо ми переходити відразу до роботи з ідеями, не побудувавши певну довіру між членами громади, та розуміння досвіду, тригерів один одного? Відповідно інструменти публічних консультацій та інших зазначених форм узгодження позиції з громадою не завжди можуть достатньої мірою досягти поставлених цілей.

Це не означає, що згадані вище інструменти не повинні використовуватись в принципі. Радше, їх необхідно доповнювати більш глибоким обговоренням, яке забезпечує участь різних верств населення, дозволяє адресувати питання, щодо яких немає консенсусу, будувати процес на реальному залученні учасників. Таким, що допоможе громаді краще зрозуміти свої потреби і транслювати їх лідерам та інституціям, які впроваджуватимуть програми відбудови. Діалог також може допомогти з'ясувати, які додаткові дослідження, аналіз та обговорення потрібно реалізувати, щоб сформувати повну картину для пошуку ефективних рішень. А головне, він може стати простором налагодження або побудови контактів людьми, стати основою для відбудови не тільки інфраструктури, а й самої громади, згуртованості та життєдіяльності в ній.

Для досягнення таких результатів, важливо, щоб діалог був проведений професійно, відповідно до принципів та з використанням інструментів, які сприятимуть конструктивному та результативному обговоренню. Для цього фасилітатори – члени громад або ж зовнішні експерти мають оволодіти та застосувати відповідні навички і знання щодо планування, організації та проведення діалогу.

На відміну від інших форматів обговорень, діалог покликаний покращити розуміння та стосунки між учасниками; допомогти розширити бачення ситуації, проблем та можливих шляхів її вирішення. Кожна з груп-членів громади мають свій досвід, пріоритети та позицію щодо того чи іншого аспекту життя в громаді. Це вкрай важливо враховувати в умовах триваючої війни, й особливо в контексті звільнених територій. Розуміти досвід і запити один одного, намагання почути та щиро спробувати зрозуміти іншу сторону – основа для справжнього діалогу.

ДІАЛОГ ДЛЯ ВІДБУДОВИ

Адже задача полягає не в тому, щоб визначити переможців дискусії. **Радше – знайти рішення, яке враховуватиме потреби та інтереси всіх учасників.** Тобто прагнемо досягти ситуації, коли навіть якщо прийняте рішення не подобається конкретним учасникам, вони знають, що:

- Група розуміє точку зору конкретного учасника;
- Учасники розуміють точку зору інших у групі;
- Рішення було прийняте відкрито та справедливо;
- Рішення є найкращим для всіх на цей момент за наявних умов та ресурсів.

Саме тому принципово важливо забезпечити рівну можливість висловлення думок, допомогти сформулювати їх так, щоб донести суть. Учасники мають бути в безпечному та комфортному середовищі, яке сприятиме висловленню думок. Це задача організаторів, фасилітаторів, а також безпосередньо членів громад, що братимуть участь в обговоренні.

ДІАЛОГ ТА EDEM

Фасилітований діалог також ефективно інтегрується у модуль eDem⁶ цифрової екосистеми підзвітного управління відновленням DREAM. Діалог можуть застосуватись для виконання майже кожного завдання eDem:

- Доповнюючи існуючі форми публічних консультацій діалоговим підходом більш якісно залучити громадян та надати їм майданчик для всестороннього обміну поглядами та ідеями;
- Забезпечити конструктивне обговорення, зокрема коли є багато різних позицій, поглядів, є брак довіри та налагодженої комунікації між учасниками, та інші виклики, що часто виникають в обговореннях проєктів з відновлення;
- Вчасно передбачити та коректно впроваджувати інструменти моніторингу та оцінки обговорень, а також впровадження їхніх результатів – забезпечення громадського нагляду;
- Провести опитування, інтерв'ю та зрізи думок, які часто є невід'ємною складовою діалогових процесів. Вони сприяють кращому розумінню поглядів членів громад та учасників обговорень щодо відновлення, що сприяє реалізації ще одного із завдань eDem;

6 Модуль громадської участі (eDem) у DREAM
<https://dream.gov.ua/ua/special/eDem>

- Формувати команди та підвищувати їхню згуртованість й ефективність. Одна із цілей діалогу – допомогти учасникам краще зрозуміти один одного, що є ключовою передумовою для якісної взаємодії в команді;
- За наслідками діалогу (як один із етапів процесу) сформувати напрацювання, висновки та інші матеріали, які допомагають не втратити результати обговорення, і слугують корисним інструментом для передачі знання та формування інституціональної пам'яті у громадах.

ПРИНЦИПИ ТА ПРАВИЛА ДІАЛОГУ

Діалог може допомогти знайти конкретне рішення, відновити стосунки та зв'язки на рівні громади, що стануть фактором успіху ініціатив з відбудови. Бо його застосування допоможе краще зрозуміти потреби громади та налагодити взаємодію між окремими її членами, а також іншими стейкхолдерами, як-то організації, інституції, органи влади, залучені у конкретні проекти з відбудови.

Ці та інші результати, щоправда, можна досягти лише, якщо діалог побудований на основних принципах, яким він має відповідати:

- ▶ **Учасники беруть участь добровільно.** Вони мають бути зацікавлені в своєму залученні, прагнути зробити свій внесок в обговорення. Примус та невмотивована участь, імітація добровільності не сприятиме конструктивному обговоренню та, ймовірно, призведе до того, що учасники не будуть докладати активних зусиль, щоб досягти спільної мети. Це стосується як учасників, так і фасилітатора.

Один з важливих моментів, що має допомогти з забезпеченням цього принципу - поінформованість потенційних учасників діалогу про його суть, принципи та правила. Так людина може відповідально та свідомо прийняти рішення про те, чи хоче вона брати участь в діалозі щодо того чи іншого питання. Цього можна досягти за допомогою отримання від учасників інформованої згоди. Водночас, на будь-якій стадії діалогу, згоду на участь у ньому можна скасувати та вийти з процесу.

- ▶ **Залучення до обговорення всіх, кого воно стосується.** Це важливо для всебічного діалогу, врахування потреб усіх сторін, на які впливатиме ініціатива чи рішення, що впроваджується, а також для визнання потенційного результату як такого, що дійсно репрезентує думку всієї громади.

Часто щодо рішень з відбудови (як і проектів в інших сферах) існують суперечливі точки зору, протилежні інтереси, або ж невизначеність та сумніви окремих членів. Ці розходження важливо враховувати, однак сама їхня наявність не має принципово ставати на заваді проведення діалогу. Саме в такому процесі часто вдається допомогти різним представникам громади порозумітись, зокрема, визначити справжні точки розходження у позиціях. Наприклад, під час проведення діалогу в Київці, заявленою проблемою була критика органів місцевого самоврядування

з боку населення. Водночас під час проведення діалогу її по суті не було. Спільно визначена і погоджена тема діалогу дала змогу залучити всіх зацікавлених мешканців, які переважно сперечалась про інструменти впровадження рішень, а не про доцільність чи неефективність ОМС як таких.

Окрім того, це дозволить мінімізувати загрозу подальшого саботажу розроблених рішень. Адже за допомогою діалогу досягнуті домовленості є й власним результатом самих членів громади. Так вони з більшої ймовірністю будуть не лише слідувати, але й популяризувати ці напрацювання. Оскільки самі були учасниками та частиною процесу узгоджень.

► **Конфіденційність.** Участь в обговоренні деяких питань, особливо чутливих, болісних або ж контроверсійних, може створювати ризики для учасників, їхнього комфорту та безпеки. Тож організаторам, фасилітатору та учасникам важливо визначити правила поширення інформації про діалог, його хід, розголошення інформації про учасників або ж результати обговорень.

У попередніх блоках ми згадали деякі з основних принципів проведення діалогу, а ще раніше звертались до інших, як-от рівна можливість участі в діалозі. Однак перелік принципів є ширшим⁷.

Як бачимо, дотримання більшості принципів забезпечуються в процесі діалогу за допомогою погоджених серед учасників правил, які спираються на окреслені вище принципи. Спільні для всіх залучених сторін, вони допомагають структурувати обговорення та створити майданчик для висловлення кожного. Правила можуть бути різними залежно від теми та інших особливостей кожного окремого діалогу.

Однак є й деякі універсальні, які застосовні майже до будь-якого обговорення:

- а) Фокус саме на темі, а не на особі співрозмовника – поважаємо інших та уникаємо оціночних суджень;
- б) Визнаємо права кожного на власну думку;
- в) Уникаємо узагальнень, обґрунтовуємо свою думку;
- г) Говоримо лише за себе та свій досвід, а не за інших учасників.
- ґ) Не перебиваємо інших, визнаємо важливість уважного слухання
- д) дотримуємось домовленостей щодо конфіденційності

Та інші.

⁷ Детальніше читайте у матеріалі “Стандарти діалогу: визначення та принципи”. Інститут Миру і Порозуміння, 2018.

http://ipcg.org.ua/upload/resursi/IMIP-dialogue--Standards-24_03_18.pdf

КОЛИ ВАРТО ПРОВОДИТИ ДІАЛОГ

Діалог – інструмент, який можна застосовувати в різних ситуаціях. Однак не в усіх. В нього є своя специфіка, принципи та обмеження, які ми вже частково розкривали раніше. А тому, якщо контекст конкретного випадку не є сприятливим для проведення професійного діалогу, має сенс звернутись до інших інструментів. Інакше можна не лише не досягнути бажаних результатів, а й нашкодити процесу прийняття рішень та погіршити відносини між людьми та у громаді.

Ми виділили декілька факторів та обставин, які можуть вказувати на те, чи варто запускати **фасилітований діалог**, чи все ж піти іншим шляхом.

Конкретна ситуація не має відповідати всім зазначеним нижче варіантам. Радше, це – орієнтир, за яким можна звірятись.

Діалог є актуальним, коли:

- Є важлива проблема, що потребує рішення, яке тривалий час не вдається знайти чи напрацювати;
- Рішення не є очевидним і потребує більш глибоко аналізу ситуації та залучення додаткових груп людей;
- Рішення щодо впровадження того чи іншого проєкту не сприймаються громадою, або ж вони не беруть участь в обговоренні. Водночас важливо отримати згоду різних груп громадян на реалізацію проєкту;
- Інші інструменти з пошуку рішень не працюють або не дають повної відповіді;
- У процесі формування рішення залучено різних акторів, між якими потрібно налагодити взаємодію.

Проводити діалог радше не варто, якщо:

- Рішення по факту вже прийнято кимось іншим, а діалог є радше як імітацією залучення.

ДІАЛОГ ДЛЯ ВІДБУДОВИ

- Учасники не зацікавлені в спільному рішенні, прагнуть досягти лише свого і переконати всіх в своїй правоті;
- Рівень довіри між учасниками дуже низький, або ж є гострий конфлікт в громаді в умовах браку часу на прийняття рішення;
- Бракує часу та необхідних ресурсів (наприклад приміщення чи технічних засобів залучення учасників до обговорення), а також усвідомлення, що ці ресурси потрібні;
- Прийняття рішення здебільшого або повністю виходить за рамки повноважень залучених учасників
- Ситуація та інформація про неї надто складні або ж занадто конфіденційні, через що учасники не матимуть змоги змістовно обговорювати потенційні рішення.

Навіть якщо діалог як інструмент підходить під конкретну ситуації, його **буде важко провести**, якщо:

- Немає усвідомлення, що потрібно залучити до діалогу представників всіх груп, які стосується тема;
- Є очікування моментального вирішення всіх проблем та покращення стосунків між учасниками, або ж що діалог дозволить гарантовано упередити будь-які конфлікти в майбутньому;
- Мотивація для організації діалогу зводиться до бажання “перетягнути” на свою сторону окремих представників, “вгамувати” тих, хто не погоджується, або ж використати діалог як спосіб тиску на членів громади.

Отже, **перший крок** – оцінити предмет потенційного обговорення, чи ініціативу, щодо якої планується прийняття рішення; стан громади та інших залучених сторін (донорів, органів державної влади, місцевого самоврядування тощо) для того, щоб визначити, чи є потреба саме в проведенні діалогу. Можливо його доцільно організувати не щодо всієї програми відбудови, а щодо якогось окремого аспекту її планування чи реалізації.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПІДГОТОВКА ДО ДІАЛОГУ

У випадку, якщо організатори та інші зацікавлені сторони дійшли висновку, що діалог може бути ефективним способом просунути процес обговорення та прийняття рішення, починається **другий етап – організація та підготовка діалогу**. Є не один спосіб, як описати цей процес, але загалом він включає такі елементи.

ВИЗНАЧЕННЯ ФАСИЛІТАТОРА ТА ІНШИХ РОЛЕЙ ОСІБ, ЩО ЗАДІЯНІ У ПРОЦЕСІ

Організація та проведення діалогу включає багато кроків та етапів. Важливо розуміти, хто відповідає за той чи інший напрямок та задачу.

- ▶ **Ініціаторами проведення** діалогу можуть стати місцеві жителі чи органи влади / самоврядування, донори, організації чи компанії, які планують імплементувати програму з відбудови.
- ▶ **Організатори діалогу** – це ті, хто забезпечує його проведення. Вони займаються логістичними, організаційними та фінансовими питаннями, можуть виступати точкою контакту між різними залученими сторонами тощо. Організаторами можуть бути ті, хто ініціює діалог, але буває й так, що ними є окремо визначені групи чи організації, на яких покладається така задача.

З нашого досвіду ініціаторами процесів стають переважно представники місцевого самоврядування, активні мешканці чи громадські організації. Так, у Великобerezовицькій, Горінчівській та Київській громадах організаторами діалогу були представники органів місцевого самоврядування. В Сколівській до діалогової ініціативної групи долучились активні місцеві мешканці та ВПО.

Хоча організатори не проводять діалог безпосередньо, важливо, щоб вони теж відповідально та усвідомлено підходили до процесу його реалізації. На них може покладатись налагодження контактів між іншими учасниками процесу, залучення експертів тощо. Часто організаторам потрібно бути готовими зі своєї сторони реагувати на оперативні запити та адаптувати проведення діалогу до потреб його учасників, новий умов, в рамках яких проходить обговорення тощо.

- ▶ **Учасники діалогу**. Фасилітований діалог за своєю природою – груповий процес. Його невід’ємною складовою є учасники – представники громади. Вони мають різні погляди, досвід, походження, інтереси, цінності та інші особливості. Саме від учасників та їхніх потреб має відштовхуватись побудова та проведення діалогу.

- ▶ **Експерти.** Обговорення рішень з різних сфер часто потребує заглиблення в тему, технічні або інші особливості певних процесів та явищ. Часто членам громади, фасилітаторам та організаторам може бракувати такої експертизи, щоб якісно підготувати та провести діалог. Громадяни, наприклад, користуються транспортною інфраструктурою, водять дітей у школу, відчують забруднення повітря або ж брак ініціатив з дозвілля. Однак їм може не вистачити знань про те, які види транспорту є найбільш ефективним з огляду на планування їхнього населеного пункту; як можуть виглядати сучасні школи; скільки коштує сміттєпереробний завод тощо. Навіть якщо серед учасників є спеціалісти з певних дотичних питань, їхня компетенція може не враховувати певні аспекти тієї чи іншої теми.

Цей важливий для врахування контекст можна забезпечити за допомогою залучення експертів. Вони теж беруть участь безсторонньо і насамперед покликані надати необхідну додаткову інформацію, якою можуть не володіти учасники. Експерти можуть бути також залучені у процесі підготовки діалогу, коли є необхідність провести дослідження або ж надати спеціалізовану інформацію. Окремих спеціалістів залучають після проведення діалогу для оцінювання його результатів.

У Київській громаді було залучено арт-студії для проведення заходів як один із напрямів реалізації діалогової ініціативи. В Горінічівській громаді під час підготовки діалогу було проведено зустрічі із школою сусідньої громади, а також залучено школярів у процес формування дружньої та безпечної атмосфери у школі. В рамках діалогу в Сколівській громаді було проведено консультації із представниками бізнес-середовища, а також організовано гастротур в громаді. Ці приклади демонструють, що залучення експертизи передбачає не лише суто професійні кола, але й акторів, що мають важливий для діалогового процесу досвід чи компетенції.

- ▶ **Фасилітатор (ведучий)⁸** – особи (або група), що проводять діалог та забезпечують конструктивно взаємодію учасників. Саме фасилітатор є відповідальним за підготовку та проведення діалогу, слідкує за дотриманням правил та часу, веде та спрямовує процес обговорення, надає слово учасникам тощо. Фасилітатором може бути як представник громади, так і зовнішній спеціаліст⁹.
- ▶ Фасилітатори можуть бути також можуть бути більш або менш обізнаними щодо тематики обговорення та зануреними у контекст. В залежності від ситуації, кожен із варіантів може бути корисним для проведення діалогу. Ми будемо насамперед говорити про самофасилітацію громад, коли ведучими виступають їхні представники.

⁸ Детальніше читайте у матеріалі “Стандарти діалогу: визначення та принципи”. Інститут Миру і Порозуміння, 2018.

http://ipcg.org.ua/upload/resursi/IMIP-dialogue--Standards-24_03_18.pdf

⁹ Детальніше читайте у матеріалі “Базові навички фасилітації діалогів: збірка матеріалів”, Інститут Миру і Порозуміння, 2019

https://issuu.com/ipcg/docs/fas_dial_1

В будь-якому випадку, важливо, щоб ведучі володіли знаннями та навичками, необхідними для проведення етичного діалогу відповідно до його принципів. Тому обираючи потенційних фасилітаторів, доцільно брати до уваги такі питання:

- Чи має потенційний фасилітатор попередній досвід фасилітації;
- Яку підготовку має ця людина;
- Чи є підстави вважати, що людина може бути упередженою та заангажованою в процесі діалогу щодо конкретної теми;
- Чи є негативний досвід в комунікації з особою, а також зворотній зв'язок щодо досвіду їхньої фасилітації, які можуть бути індикатором невідповідності особи позиції ведучого діалогу.

В громаді може не бути людини, що має відповідний досвід та підготовку. В такому випадку, особа, що виявляє таке бажання і має відповідні якості на думку організаторів та ініціаторів діалогу, може опанувати відповідні матеріали, підготовленими професійними фасилітаторами, або ж пройти навчання.

Фасилітатор разом із організаторами також визначають:

- а) мету, яку вони ставлять перед запланованим діалогом, і яка дійсно відповідатиме запиту / баченню його учасників. Наприклад: проаналізувати безпекові ситуацію в населеному пункті; зробити вибір між декількома варіантами проектів об'єктів культурного дозвілля тощо.
- б) рівень конфіденційності діалогу до, під час, та після його проведення
- в) формат взаємодії фасилітатора та організаторів та порядок здійснення аналізу ситуації, підбору учасників, координації логістики зустрічей тощо

та інше.

Якщо група людей, які готові та мають потенціал для проведення діалогу, сформована, важливо дотримуватись певних кроків. Ми виокремили їх нижче.

АНАЛІЗ СИТУАЦІЇ ТА МАПУВАННЯ ЗАЛУЧЕНИХ У НЕЇ СТОРІН

Для коректної підготовки діалогу важливо проаналізувати наявний контекст. Як наявна ситуація впливає на життя громади; які ризики, можливості, наслідки створює. Що зумовлює ситуацію, що склалась, як до цього ставляться мешканці тощо. Чи є конфлікт або напруга щодо питання, якого рівня. Іноді для цього варто провести спеціальні дослідження, щоб мати глибше розуміння або конкретні показники, які стануть у нагоді під час обговорення та для його підготовки.

Проводиться також аналіз залучених сторін – на кого впливає ситуація, які групи, установи, організації залучені; як вони взаємодіють між собою. Це потрібно, зокрема, й для того, щоб далі визначитись із тим, кого безпосередньо долучати до участі в діалозі.

ЗАПРОШЕННЯ УЧАСНИКІВ

Формуючи перелік учасників, треба пам'ятати про те, що група має бути обмеженою у кількості. В залежності від мети процесу та теми фасилітатором та організаторами погоджується загальний дизайн процесу. Він може включати заходи та ініціативи різного типу, що передбачають певну кількість учасників. Це обмеження не ставить на меті зробити процес менш відкритим. Радше, це дозволяє забезпечити його ефективність, адже у завеликих групах зазвичай не виходить належним чином організувати процес обговорення, а учасники мають суттєво менше часу на висловлення своєї думки. З іншого боку, замала група, часто не має достатнього рівня репрезентативності та експертизи для обговорення складних тем, що потребують проведення діалогу.

Обираючи, кого саме запрошувати, важливо враховувати рівень потенційної зацікавленості та вмотивованості брати участь у діалозі щодо того чи іншого питання; рівень впливу на проблему/ситуацію, яка стане предметом обговорення.

Наприклад, для обговорення проєкту з відбудови житла в населеному пункті, що постраждав внаслідок збройного конфлікту, потенційними учасниками можуть бути: місцеві жителі, які втратили житло; внутрішньо-переміщені особи; представники відповідних департаментів ОМС та комунальні служби.

Збираючи групу учасників, варто враховувати різні критерії, щоб забезпечити репрезентативність членів громади. До них відносяться вік, стать, гендер, місце проживання, віросповідання, професійна приналежність тощо. В залежності від конкретної теми діалогу, критерії та їхня вага можуть відрізнятись.

ФОРМУЛЮВАННЯ ТЕМИ ДІАЛОГУ, ЙОГО ПЛАНУ ТА НАПОВНЕННЯ

Базуючись на проведеному аналізі та спілкуванні з залученими сторонами, фасилітатор формулює тему для діалогу, перевіряє та уточнює предмет обговорення та тези, які будуть озвучені, а також будує структуру самого процесу.

Важливо, щоб учасники діалогу однаково розуміли тему та потенційне наповнення діалогу. Ведучий може поділитись інформацією про назву та зміст майбутнього обговорення завчасно. Так в учасників буде можливість краще ознайомитись та поставити уточнюючі питання, якщо такі є.

Під час підготовки, фасилітатор готує сценарій зустрічі. Цей процес охоплює:

- визначення мети проведення фасилітованої зустрічі;
- розподіл етапів по часу;
- наповнення окремих розділів;
- підбір методів роботи з групою;
- розподіл ролей (якщо фасилітаторів декілька).

ФІНАЛІЗАЦІЯ ЛОГІСТИЧНИХ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ПИТАНЬ

Визначити та повідомити учасників про місце проведення, перевірити, чи воно доступне для всіх, хто має долучитись. Перевірити, чи немає застережень щодо місця проведення з боку членів громади, чи воно сприймається як безпечне та комфортне середовище. Організатори мають впевнитись, що інші аспекти проведення заходу також налагоджені, наприклад харчування, технічне оснащення точно. Проведення фасилітаційного діалогу часто займає не один день, а тому важливо заздалегідь подбати про забезпечення процесу усім необхідним.

ПРОВЕДЕННЯ ДІАЛОГУ

На сьогодні розроблено десятки форматів, методів та інструментів проведення діалогу. Відповідно, є й низка матеріалів та можливостей навчання для оволодіння тими чи іншими підходами та методологією¹⁰.

Етапи обговорення теж варіюються в залежності від конкретної теми та запиту. Водночас важливо пам'ятати, що структура обговорення та програма заходу планується фасилітаторами завчасно.

Загалом, можна виокремити такі ключові етапи конкретної зустрічі:

- 1** На початку відбувається знайомство учасників, обговорення мети, принципів та правил діалогу, ролі учасників та фасилітатора. Це дозволяє створити середовище із спільними правилами та налагодити взаємодію між сторонами. Важливо, щоб учасники брали безпосередню участь у формуванні та узгодженні цих елементів.
- 2** Далі зазвичай розкривається проблема, питання, на які потрібно знайти відповіді, виклики, з якими стикається група / громада чи окремі її члени в контексті обговорюваної теми. Учасники діляться своїми інтересами та потребами, в процесі діалог переходить з рівня особистих історій на рівень загальної проблеми, яка охоплює конкретні приклади. Важливо потім визначити пріоритетні виклики, які група адресуватиме насамперед. В умовах обмеженого часу, важливо визначити, які питання потребують найбільшої уваги, щоб максимізувати результат обговорення.
- 3** Далі учасники переходять до аналізу можливостей та ресурсів, напрацювання шляхів вирішення проблем/пошуку рішень/відбору найкращих варіантів із запропонованих. Робота зазвичай проходить у маленьких групах або в рамках загального обміну думок із використанням практичних завдань та групових вправ. Важливо не лише проговорити можливі рішення, але й скласти план їхнього впровадження та наступні кроки.

Завершальна частина – підбиття підсумків, рефлексія щодо того, як процес діалогу та напрацьовані під час нього рішення можуть задовольнити потреби та інтереси членів громади, зворотній зв'язок.

¹⁰ Детальніше читайте у Методичному посібнику для громад "Самофасилітація безпеки у громаді"- 2021.

<https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/самофасилітація-безпеки-у-громаді>

ПІСЛЯ ДІАЛОГУ

За результатами проведених зустрічей фасилітатори систематизують напрацювання, передають їх організаторам або іншим уповноваженим сторонам. Прийняття фінальних рішень за наслідками діалогу залежить від того, який порядок узгодження було визначено на початку. Це може бути одноосібне рішення голови/лідера громади; консенсус; принцип простої більшості та інші. Обирати варіант погодження варто з огляду на суть питання, щодо якого проходив діалог, характеристик громади та взаємодії між різними учасниками.

Після діалогу проводиться також процес моніторингу та оцінювання. Тут йдеться про аналіз ефективності діалогу, сприйняття його результатів громадою, рівень впровадження змін за наслідками проведеного обговорення тощо. В окремих випадках, залучені ззовні спеціалісти можуть супроводжувати громаду після проведення діалогу, підтримуючи реалізацію процесів, напрацьованих під час діалогу.

Моніторинг та оцінювання потребують завчасної підготовки. Ще на етапі підготовки діалогу варто сформулювати цілі та показники, відповідно до яких буде оцінюватись процес після його завершення. Показники мають відповідати критеріям SMART – конкретність, вимірюваність, досяжність, доцільність, визначеність у часі. Залучені сторони мають знати, хто та в якій буде брати участь у моніторингу та оцінюванні діалогу.

Варто також завчасно визначити, якими методами буде реалізовано моніторинг та оцінювання. Їхні результати є важливими для учасників діалогу, а також для акторів, що дотичні до реалізації проєкту, в рамках якого, або ж задля якого проводиться діалог. Тому інструменти проведення оцінювання та форма звіту за його результатами має враховувати цільову аудиторію та проєкт, із яким пов'язаний діалоговий процес. Моніторинг та оцінювання можуть базуватись на наявній документації щодо проєкту, а також здійснюватись шляхом проведення опитувань, інтерв'ю чи інших форм збирання інформації. Важливо відслідковувати рівень впливу – те, наскільки життя громади змінилось під час та після проведення діалогу. Постійне оцінювання – запорука сталого впровадження діалогового процесу.

ВИСНОВОК

Цей посібник, очевидно, не дає відповіді на усі питання, які стосуються діалогу та нюансів його проведення. Радше, він покликаний допомогти зрозуміти, що таке діалог, як він може виглядати, які питання він може допомогти опрацювати, які є обмеження цього інструменту та яку користь він може принести.

Перевірений та вдосконалений за багато років, ми віримо, що діалог – ефективний інструмент для проведення конструктивного, репрезентативного та наповненого сенсом обговорення задля пошуку відповіді на складні, але важливі питання. Інструмент, що гармонійно вписується в процеси планування та реалізації програм з відбудови та відновлення. Сподіваємось, нам вдалось це продемонструвати.

Якщо у Вас залишились питання, хочете дізнатись більше про фасилітовані діалоги, або ж використати його у проєкті, до якого долучені, пишть!

Ми будемо раді допомогти.

ІМІП спільно з партнерами розробили низку документів та матеріалів, які допоможуть краще зрозуміти, що таке діалог, як його проводити, а також більш детально познайомитись із різними прикладами впровадження цього інструменту.

1. **“Стандарти діалогу: визначення та принципи”**. Інститут Миру і Порозуміння, 2017. – 12 с. Режим доступу: http://ipcg.org.ua/upload/re-sursi/IMIP-dialogue--Standards-24_03_18.pdf
2. Методичний посібник для громад **“Самофасилітація безпеки у громаді”**- 2021. – 53 с. Режим доступу: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/самофасилітація-безпеки-у-громаді>
3. **“Безпечна громада: зміцнення потенціалу громади заради створення безпечного середовища”**. Інститут Миру і Порозуміння, 2019. – 18 с. Режим доступу: <https://issuu.com/ipcg/docs/317271a0dc15db>
4. **“Базові навички фасилітації діалогів: збірка матеріалів”**, Інститут Миру і Порозуміння, 2019. – 56 с. Режим доступу: https://issuu.com/ipcg/docs/fas_dial_1

5. **“Діалог у громадах: Рекомендації для органів місцевого самоврядування”**. Інститут миру і порозуміння, Київ 2018. – 24 с.
Режим доступу: <https://issuu.com/ipcg/docs/imip-dialoge-print>
6. **“Кращі практики реагування громад на наслідки пандемії COVID-19 в Україні”**. Інститут миру і порозуміння, Київ 2021. – 41 с.
Режим доступу: https://decentralization.ua/uploads/library/file/805/168_file.pdf?_gl=1*1r3s50s*_ga*MTY0MzkzNDAzOC4xNzA3MzE3Njk5*_ga_F3S598KRMQ*MTcwNzMyMTYwMy4yLjAuMTcwNzMyMTYwMy42MC4wLjA.
7. **Проект “Мирна школа”**. Режим доступу: <https://safeschools.com.ua>

НАША МІСІЯ:

**«МИ ДОПОМАГАЄМО ПОРОЗУМІТИСЯ
У СИТУАЦІЯХ КОНФЛІКТУ І СПІЛЬНОГО
ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ».**

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

За підтримки Швейцарії

ініціатива за
**Мирні
Зміни**

КОНТАКТИ

+38 (044) 537 1007

info@ipcg.org.ua

Омеляновича-Павленка 14/12,
Київ, 02000

<https://imip.org.ua/>